

Türkiye’de Öğretim Üyesi Yetiştirme Politikası Bağlamında “35. Madde” Uygulaması

Leyla KAHRAMAN*

Üniversitelerin en temel unsurları olan öğretim üyelerinin yetiştirilmesi ve bu süreçte uygulanan yöntemler, bilimsel çalışmaların ve yükseköğretimin kalitesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de Darülfünun’dan bu yana öğretim üyesi (bilim insanı) yetiştirmek amacıyla değişik yöntemlerden yararlanılmıştır. Yükseköğretim Kanununun, yeni kurulmuş ve kurulacak yükseköğretim kurumlarının yurt içinde ve dışında öğretim elemanı yetiştirmesini düzenleyen 35. maddesi¹ çerçevesinde öğretim elemanı yetiştirilmesi bu yöntemlerden biridir. Ancak bu uygulamanın sonuçlarını değerlendirmeye yönelik kapsamlı çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bu çalışmada, öğretim üyesi yetiştirme yöntemlerinden biri olan “35. madde” ile görevlendirme yöntemi irdelenmiş ve bu yöntemin uygulamasında - bireysel nedenlerden kaynaklanan başarısızlıklar hariç tutularak- ortam koşullarından

---

* Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,

¹ 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 35. maddesi “...Öğretim elemanı yetiştirilmesi amacıyla üniversitelerin araştırma görevlisi kadroları, araştırma veya doktora çalışmaları yaptırmak üzere başka bir üniversiteye, Yükseköğretim Kurulunca geçici olarak tahsis edilebilir. Bu şekilde doktora veya tıpta uzmanlık veya sanatta yeterlik payesi alanlar, bu eğitimin sonunda kadrolarıyla birlikte kendi üniversitelerine dönerler...” hükmünü içermektedir (2547 Sayılı ve 4.11.1981 Tarihli Yükseköğretim Kanunu).

kaynaklanan kimi sıkıntılar tespit edilmeye ve gün ışığına çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak başarısızlığın nedenlerinin belirlenmesinde bireysel etkenlerin ortama ilişkin etkenlerden ayrılmasının zorluğu bu çalışmanın temel güçlüklerinden biridir.

Bu çalışmada 35. madde çerçevesinde eğitim gören araştırma görevlilerinin bu maddeye göre görevlendirilme biçimleri ve eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları, Ankara'daki üniversitelerde 35. madde ile lisansüstü eğitim için görevlendirilen 48 araştırma görevlisine uygulanan araştırma soru kâğıdından elde edilen verilere dayanmaktadır. Elde edilen veriler, bu yolla görevlendirilen araştırma görevlilerinin ortam koşullarından ve uygulamadan kaynaklanan ortak kimi temel sorunları olduğunu ortaya çıkarmıştır. 35. madde yönteminin uygulanmasında görülen bu sorunların tespit edilip adlandırılması; hem bu yöntemin daha iyi işlenmesi hem de bu süreçte sorunlarla en yoğun şekilde karşılaşan kesim olarak araştırma görevlilerinin mevcut durumunun değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

1. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTENİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN YÜKSEK ÖĞRETİM POLİTİKASI

Öğretim üyelerinin yetiştiği ve yüksek öğretim yapılan kurumlar olarak, üniversitelerin gelişim süreci ile yüklendiği işlevler ve izlediği politikalar büyük önem taşımaktadır. Üniversitenin kurulma, kurumsallaşma ve modernleşme sürecinin Türkiye açısından Batıya nazaran daha geç bir tarihte gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti yükseköğretimine temel oluşturan Batı tarzı ilk eğitim kurumu Osmanlı İmparatorluğu'nda, Batıdaki aydınlanmayı takip etmek üzere 18. yüzyılda kurulmuştur. Osmanlı'da modern anlamda ilk üniversite hareketinin gerçekleşmesi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bu hareketin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi çalışmaları, üniversitenin kurumsallaşması ve yaygınlaşması açısından önemli adımların atıldığı bir süreç olmuştur.

1.1. Türkiye'de Üniversitenin Kurumsallaşma Süreci ve Bu süreçte Öğretim Üyeleri

Evrensel bilgiye ulaşmak ve onu zenginleştirmek, bilginin dağılımını, aktarılmasını ve korunmasını sağlamak kaygıları üniversitenin kurumsallaşmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan temel unsurlar olmuştur. Bu temel kaygılar çerçevesinde üniversiteler; yeni bilimsel çalışmalar yapılmasının sağlanması, eğitici ve öğretici olacak insanların yetiştirilmesi, toplumda bilgi arzı ve talebi yaratılması, bilimsel bilginin yayılması ve duyurulması işlevlerini yerine getirmektedir. Üniversitelerin öğretim ile başlayan işlevler halkasına zamanla araştırma işlevi eklenmiş ve nihai

olarak bu işlevler bütünsel olarak kamu hizmeti² çerçevesi içerisinde değerlendirilmiştir. Öğretim üyelerinin üstlendiği sorumluluklar ve çalışma koşulları da tarihsel gelişim süreci içerisinde üniversitenin üstlendiği işlevler halkası ile ilintili olarak biçimlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde üniversitenin kurumsallaşma seyrinde -Darülfünun-u Osmaniye'nin kurulma ve kurumsallaşma çabaları zemini üzerinden- Osmanlı'dan süregelen bir yapılanmanın devamına tanık olunmuştur. Devlet üniversitesi şeklinde Osmanlı'dan³ Türkiye Cumhuriyeti'ne devrolan Darülfünun-u Osmaniye'nin modernize edilmesiyle başlayan bir süreç söz konusudur.⁴ 1924 yılında 493 Sayılı Kanun ile İstanbul Darülfünun'u olarak yeniden yapılandırılan kurum Cumhuriyete uyum sağlayacak biçimde düzenlenmiş ve alt birimleri fakülte olarak örgütlenmiştir. İstanbul Darülfünun'u 1933 yılında kapatılmış ve yerine 2252 Sayılı Kanun ile İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Akşit, 2005). Ulus devletinin kurulma sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'ne "yurttaş" oluşturma misyonu yüklenen üniversitede -kimi temel değerlerin benimsetildiği- eğitim-öğretim işlevi ön planda tutulmuştur.

Üniversiteyi öncelikle eğitim-öğretim işleviyle ön plana çıkaran anlayışın saptadığı hedeflere ulaşılması, bu hizmeti yerine getirmesi beklenen öğretim üyelerinin nitelik ve nicelik yönünden bu işlev için yeterli olmasına bağlıdır. Tarihsel olarak Türkiye

---

² Gözübüyük'ün (1993: 221) tanımladığı ölçütlere göre üniversiteler ve orada yerine getirilen hizmetler, hem ürettikleri hizmetin (eğitim-öğretim ve bilimsel üretim) kamuya yönelmiş ve kamuya yararlı bir hizmet olmasından hem bir devlet kurumunun -Yüksek Öğretim Kurumunun- "yakın" denetimi altında bu hizmetlerini sürdürmelerinden hem de bu hizmetleri nasıl sürdürecekleri, örgütleyecekleri vb. ile ilgili yasal bir düzenlemeye sahip olmalarından ötürü kamu hizmetidir (Kaynar ve Parlak, 2005: 37).

³ Üniversiteler öğretim halkasının en üst halkası olarak değerlendirilirse Osmanlı üniversitelerinin ikili bir yapı içinde geliştikleri söylenebilir. Bunlardan ilki Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu Sahnı Seman medreseleridir. Klasik dönemde İstanbul'un diğer büyük külliyesi de, birbiri ardı sıra ünlü Osmanlı Üniversiteleri'ni barındıran büyük kültür merkezleri işlevi görmüşlerdir. İkinci tip Osmanlı Üniversitesi'ni ise Saray Okulu yani Enderun oluşturmuştur. Osmanlı Enderunları da ortaçağ Batı üniversiteleri gibi teolojik bir şemsiye altında eğitim vermişlerdir (Timur, 2000: 363).

⁴ Osmanlı'da 1845'den itibaren bir "teşebbüsler serisi" halinde kurulmaya çalışılan Darülfünun girişimi II. Meşrutiyet'e kadar bir sonuç vermemiştir (Timur, 2000: 364). 1874'de açılan Darülfünun-i Sultani'nin kapanmasından sonra 1900 yılına kadar yeni bir Darülfünun girişimi olmamıştır (Hatiboğlu, 2000: 38). Bilim insanı yetiştirmeye yönelik bir kurumun gerekliliği Sadrazam Saif Paşa tarafından çeşitli raporlarda iletilmekle birlikte en son 1890'da II. Abdülhamid'e sunduğu raporda da önerilmiş ve beş fakülteden oluşan bir Darülfünun kurulması arzedilmiştir. Cumhuriyete devreden Darülfünun, "Darülfünun-u Şahane Nizamnamesi" nin 1900 yılında yayımlanmasından sonra (Özen, 1999: 263, 264) aynı yıl açılmıştır. Kimi tarihçiler bundan dolayı Türkiye'deki üniversite tarihini 1900'den başlatmaktadır. Emrullah Efendi 1912 yılında yeni Darülfünunun gerekçesinde Darülfünunu, kültürü yayan ve yaratan temel kurum olarak tanımlamış, ilmin yayılması ve ilerlemesine hizmet eden bilginler yetiştirecek Darülfünunların bu uğurda görecekları hizmetin büyüklüğünün tahmin edilebileceğini ifade ederek Darülfünunun önemini vurgulamıştır (Koçer, 1991: 200).

Cumhuriyeti'nin öğretim elemanı durumuna bir göz atıldığında öğretim elemanı ihtiyacının; -Osmanlı'da da uygulanmış olan- yurt dışında eğitime gönderme ve yurtdışından⁵ öğretim elemanı getirme yöntemleri ile mevcut yüksek öğretim kurumlarında öğretim elemanı yetiştirilmesi yolu ile karşılandığı görülmektedir. 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildiğinde nüfusu [13.100.000 ("1923 Yılı ...", 2007)] olan Türkiye'nin tek üniversitesi olan Darülfünun'un toplam 2914 öğrencisi ve 328 öğretim üyesi bulunmaktaydı (Özen, 1999: 264, 265). 1914-1919 yılları arasında da Almanya'dan 20 kadar profesör, doçent, asistan getirilmiş, bu öğretim elemanları Mütarekeye kadar İstanbul Darülfünun'unda öğretim faaliyetinde bulunmuşlardır. Mütarekeden sonra ise anlaşmaları feshedilerek Türkiye'den çıkartılmışlardır ("Sivil Eğitim ...", 2006). 1928'de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasında Alman uzmanların yer aldığı aşağı yukarı 20 kişilik bir uzmanlar grubu çalışmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin öğretim kadrosunda da özellikle Almanya'daki nasyonal sosyalist rejimden kaçan Alman öğretim elemanları görev almıştır. 1933-1945 arasında İstanbul'da 120'den fazla, Ankara'da da 50 civarında -çoğu Alman ve Avusturyalı- "göçmen" öğretim kadrosu çalışmıştır (Ergün, 1990). Cumhuriyetin kuruluşundan, 1933 Üniversite Reformu'na dek her yıl Milli Eğitim Bakanlığı'na açılan sınavlar sonunda, Batı Avrupa ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne lisans ve doktora yapmak üzere binlerce öğrenci gönderilmiştir. Ayrıca yine aynı dönem içinde, kız ve erkek sanat okullarından mezun yüzlerce genç Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde uzmanlık yapmışlardır. Arka arkaya, dalgalar halinde Batı'ya giden bu Türk gençleri, 1933'te Atatürk'ün emriyle kurulan İstanbul Üniversitesi'nin öğretim kadrolarında yer almışlardır (Ank, 2003). Günün koşulları içerisinde tek üniversite ülkenin eğitim-öğretim ihtiyacına cevap verebilmekteyken, zaman içerisinde gerek öğrenci gerekse üniversite sayısındaki artışla öğretim üyesi gereksinimi de önemli düzeyde artış göstermiştir (Çizelge:3). Cumhuriyetin ilk zamanlarında öğretim üyesi gereksinmesini hem iç kaynaklardan hem de yurt dışından gelen öğretim üyeleriyle -1923-1924 döneminde 307, 1949-1950'de 1852'ye ulaşan öğretim elemanıya⁶- karşılayabilen Türk yüksek öğretim sistemi zamanla öğretim üyesi ihtiyacını tam olarak karşılayamaz duruma gelmiştir ("Duyuru", 2003).

⁵ Osmanlı İmparatorluğu döneminde de 1798 yılından itibaren, askeri okullar başta olmak üzere hemen bütün yüksek okulların kuruluş ve öğretiminde Avrupalı uzman ve öğretmenlerden faydalanılmıştır. Bunlar ilk önceleri Fransa'dan getirilirken daha sonra diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri de bu kaynak ülkelere katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Almanya safında katılmasından sonra büyük çoğunlukla yabancı uzman ve öğretim elemanları grubu Almanya'dan gelmeye başlamıştır. Franz Schmidt başkanlığında 19 Öğretim üyesinden oluşan "Okul ve Kültür Heyeti" de İstanbul Darülfünunu'na gelmişler ancak 1918'de savaşın bitmesiyle bu kadro tekrar Almanya'ya dönmüştür (Ergün, 1990).

⁶ Öğretim elemanı sayısı 1959-1960'da 3911, 1969-1970'de 8295, 1980-1981'de 20.917, 1992-1993'te 38.483, 1995-1996'da 50.269 ve 2001-2002'de 71.290'a yükselmiştir ("Duyuru", 2003).

1.2. Türkiye’de Öğretim Üyesi İhtiyacını Artıran Unsurlar

Türkiye yükseköğretim sisteminin temel sorunlarından biri öğretim üyesi tabanının yeterli sayıya ve niteliğe ulaştırılmasıdır. Bununla birlikte Türkiye’de öğretim üyesi gereksinimini artıran tek neden akademik ortamının gereksinimleri olmamıştır. Çoğu zaman, yükseköğretim sisteminde ve yapılanmasında siyasal iktidarların dönemsel politikaları doğrultusunda gerçekleştirilen düzenlemeler, öğretim üyesi gereksinimini nitelik göz önünde tutulmaksızın nicel olarak artırmıştır. Aşağıda Türkiye’de akademik gereklilikler dışında, öğretim üyesi gereksinimini artıran durumlar (başka bir söyleyişle politika sorunları) sınıflandırılarak sunulmuştur.

(1) Üniversite Sayısının Mevcut Kaynaklara Bakılmaksızın Arttırılması: Türkiye Cumhuriyeti’nde 1980’li yıllara dek devlet üniversiteleri faaliyet gösterirken 1984 yılından itibaren özel üniversiteler de yüksek öğretim sistemi içerisine dahil olmuştur. 17 Ağustos 1983 tarih ve 2880 Sayılı Kanuna eklenen maddelerle anayasal hükümlere uygun olarak vakıflara da özel yükseköğretim kurumu⁷ açma hakkı tanınmıştır (Hatiboğlu, 2000: 406). Bu çerçevede Türkiye hızlı bir üniversite kurulması süreci ile karşı karşıya kalmıştır.

Üniversiteler kuruluş tarihlerine göre dönemsel olarak incelendiğinde 1980 sonrasında ciddi bir artışın olduğu gözlenmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına dek üç üniversite kurulmuş ve sonraki yıllarda da olağan artışlar gözlenmişken, Çizelge:1’ de görüldüğü üzere 1980’lerden sonra üniversite kurulmasında hızlı bir artış görülmüştür. 2000-2007 arasında kurulan kırk iki üniversite ile toplam üniversite sayısı 125’e ulaşmıştır.

Üniversitelerin eğitim ve öğretim işlevi ve kent ekonomilerine katkıları öne çıkarılarak siyasal rant elde edilen bir araç⁸ olarak kullanılması, bilimsel yeterlilik

⁷ Özel üniversite kavramı Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez 2. Meşrutiyet’in (24 Temmuz 1908) ilanından sonra kurulan Mutedil Hürriyetperan Fırkası tarafından kullanılmıştır. Parti programına göre; kişiler ve dernekler belirli bir programa bağlı kalacaklar ve bitirme sınavlarını hükümetin görevlendireceği kişilerin yapacağı özel üniversite açabileceklerdir. 1909 yılında yasal altyapısı tamamlanmış olmasına rağmen bu süreçte özel üniversite açılması için teşebbüse geçilmemiş, ilk özel üniversite 1984 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde açılmıştır (Hatiboğlu, 2000: 403).

⁸ Üniversitelerin, birer araştırma ve öğretim kurumları olarak değil de siyasal alanda bir rant aracı olarak, kentlerden oy toplama aracı olarak görülmesi yeterlilik ve nitelik kaygısı taşımaksızın üniversite kurulması kararının almasına yol açmaktadır. Gerekli altyapı ve yeterli öğretim elemanı olmadan üniversite açmanın yanlış olduğunu savunan YÖK Başkanı Teziç’i eleştirerek Yozgatlıların üniversite talebine Sayın Başbakan Erdoğan “... Öğretim görevlisi yoksa yetiştirin. Yozgat üniversiteye layık illerimizden birisi. Kriterlerimize uyuyor. Biz yürütme, yasama olarak elimizden geleni yapacağız, üzerimize düşeni yapacağız. Ondan sonrası size ait. Milletten verdiği yetkiyi kullanacağız...” diyerek üniversite yeterlilik ölçütlerine popülizm ışığı altında cevap vermiş ve üniversite sistemindeki dengesiz yapılanmaya yeni bir halka daha eklemeye çabasını göstermiştir (“Bu Kadar Üniversite...”, 2007).

Çizelge.1:Türkiye’de Kuruluş Dönemlerine Göre Üniversiteler

Tarih	Kurulan Üniversite Sayısı		Toplam
	Devlet Üniversitesi	Özel Üniversite	
1933	1	-	1
1944	1	-	1
1946	1	-	1
1955	2	-	2
1957	1	-	1
1959	1	-	1
1967	1	-	1
1971	1	-	1
1973	3	-	3
1974	1	-	1
1975	5	-	5
1978	1	-	1
1982	8	-	8
1984	-	1	1
1987	1	-	1
1992	23	2	25
1993	1	1	2
1994	1	-	1
1996	-	5	5
1997	-	7	7
1998	-	2	2
1999	-	2	2
2001	-	3	3
2003	-	1	1
2006	15	1	16
2007	17	5	22
Toplam	95	30	125

Kaynak: Bu çizelge YÖK verilerinden ve Resmi Gazeteden faydalanılarak hazırlanmıştır ("Türk Yüksek ...", 2005), "5467 Sayılı ve 1.3.2006 Tarihli Kanun"), ("5662 Sayı ve 17.05.2007 Tarihli Kanun"), ("5656 Sayı ve 09.05.2007 Tarihli Kanun").